

DESCOPERIREA DE LA POARTA ALBĂ

Documentarea cu privire la epoca bronzului și la prima epocă a fierului din Dobrogea s-a îmbogățit destul de mult în ultimii ani, printr-o serie de descoperiri remarcabile, cum sînt depozitele de obiecte de bronz (Techirghiol, Sîmbăta etc.)¹ și complexul de la Babadag².

O atenție deosebită se cuvine să acordăm și unui depozit de obiecte de aur și de bronz descoperit la 21 februarie 1951, cu prilejul unor lucrări de interes obștești pe teritoriul comunei Poarta Albă (r. Medgidia). Locul descoperirii se află la poalele pantei de est, scunde, a văii Galeșului, puțin mai la nord de complexul școlar de la Poarta Albă, în dreptul km 37,625. Pe locul amintit, la circa 0,50 m adîncime față de nivelul actual al solului, a fost găsit întîmplător un vas de lut ars, în interiorul căruia se aflau două obiecte de aur, iar în mijloc se găseau numeroase pilnii de bronz. Se pare că, atunci cînd a fost ascuns depozitul, în jurul vasului fuseseră așezate cîteva pietre pentru a-l proteja. Curînd după descoperire am făcut o cercetare de suprafață la fața locului, urmată de sondeje restrînse. S-a constatat că depozitul fusese găsit pe terenul unei așezări (datînd aproximativ din secolele IV—III î.e.n.) a localnicilor geto-daci³, cu care nu are nici o legătură.

S-au păstrat și se află în colecția Institutului de arheologie al Academiei R.P.R. de la București numai obiectele de metal. Vasul în care fusese ascuns depozitul era într-o stare de conservare foarte proastă; descoperitorii l-au spart, iar cioburile au fost aruncate și împrăștiate în pămînt.

Depozitul de la Poarta Albă este alcătuit din două piese de aur și 37 de conuri de bronz⁴.

A. Ambele obiecte de aur sînt lucrate din foaie, în formă de trunchi de con, cu partea de mijloc puțin arcuită spre interior. Obiectele, lucrate din aur de circa 23 de carate, sînt aproape egale ca mărime, diferențele

¹ Depozite aflătoare în colecția Muzeului arheologic de la Constanța, studiate de Andrei Aricescu.

² Complexul de la Babadag este studiat de Sebastian Morintz.

³ Cu prilejul sondajelor s-au găsit puține fragmente ceramice de tradiție hallstattiană asociate cu fragmente de amfore grecești.

⁴ Din datele de care dispunem rezultă că depozitul a fost recuperat în întregime.

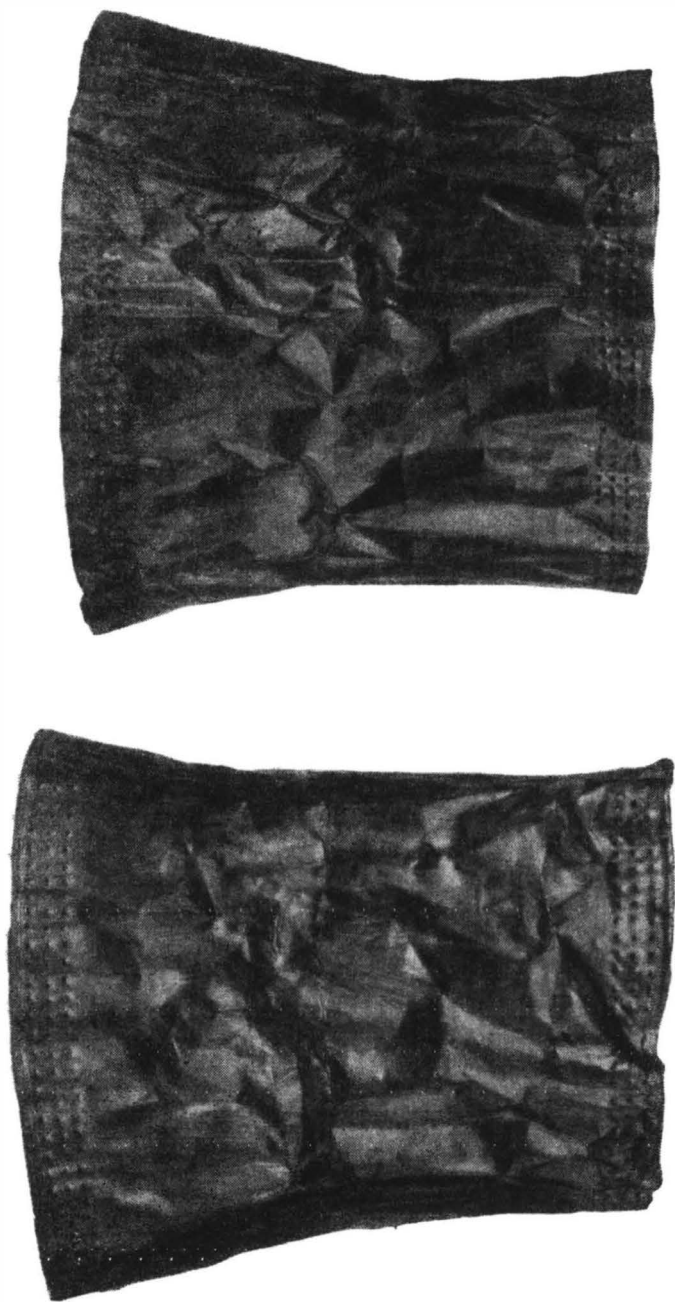

Fig. 1. — Obiectele de aur descoperite la Poarta Albă.

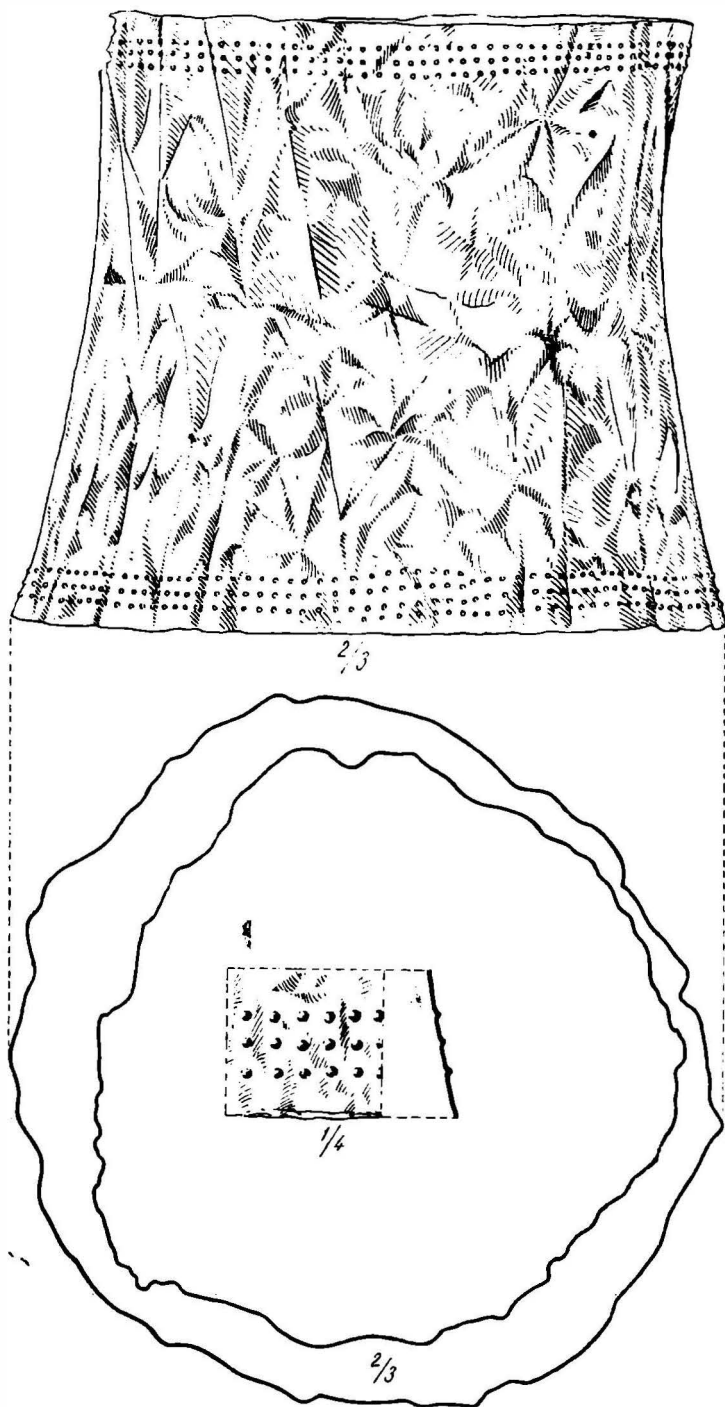

Fig. 2.— Unul dintre obiectele de aur.

dintre ele fiind relativ mici. Cea mai mare parte din suprafața obiectelor nu este ornamentată, numai de-a lungul celor două margini sînt realizate la exterior două benzi orizontale, de cîte trei șiruri de proeminențe mici, rotunde, cărora le corespund adîncituri pe fața interioară. Proeminențele au fost făcute prin ciocănire dinspre interior. Cercetarea atentă a decorului duce la concluzia că vîrfurile uneltei cu care s-a lucrat nu avea forma rotundă, ci de patrulater neregulat. În destul de multe cazuri ciocănirea a fost prea puternică și de aceea pe vîrfurile proeminențelor s-au format orificii foarte mici. După toate aparențele, șirurile de adîncituri s-au făcut cu o unealtă cu un singur vîrf. Linia marginilor celor două piese este ușor sinuoasă. De-a lungul lor, la exterior, se observă cum s-a adăugat prin sudare un fir de aur, ciocănit apoi (acum abia se vede) pentru a se asigura rezistență sporită. Prima piesă (fig. 1/1, fig. 2) este întreagă și are înălțimea de 12,34 cm, diametrul inferior este de 18 cm, diametrul superior de 14 cm, iar greutatea de 234,500 g (inventar nr. 272). Fișia de jos a decorului a fost lucrată cu oarecare neglijență. Extremitățile fișiei sînt alăturate pe o lungime de cîtiva centimetri; ele nu se suprapun, ci se intercalează.

A doua piesă (fig. 1/2) este fragmentară; o parte lipsește, iar o porțiune este ruptă în bucățele mici. Prin potrivirea fragmentelor a fost posibilă reconstituirea diametrului marginii inferioare. Piesa are înălțimea de 16,02 cm și diametrul inferior de 18,4 cm, greutatea de 242,106 g (inventar nr. 273).

În legătură cu cele două piese descrise se ridică problema prin ce sistem au fost lucrate. În cazul de față considerăm că ele erau făcute dintr-o foaie de aur pregătită dinainte cu o anumită grosime, lățime și formă, care era apoi îndoită în așa fel, încît să formeze un trunchi de con. Marginile care urmau să fie sudate erau tăiate în formă de „coadă de rîndunică”. Prelungirile se intercalau și, printr-o ciocănire migăloasă, se realiza sudura. Cu toate că ambele piese au fost cercetate cu deosebită atenție, totuși nu s-a observat în interior și la exterior nici o urmă cît de mică a locului de sudură, foaia avînd peste tot aceeași grosime și culoare. Explicația este următoarea: în cazul unui metal curat, sudarea se făcea în așa fel, că nu se mai observau urmele liniei de contact dintre cele două extremități. Ultima operație consta în lustruirea exteriorului fiecărei piese.

O altă problemă este aceea de a ști la ce serveau obiectele prezentate. La prima vedere s-ar părea că sînt un fel de diademe, care ar fi fost purtate de conducători tribali locali, dar, probîndu-le, rezultă că „diademele” nu se potrivesc nici la bărbăți, nici la femei, avînd diametrul inferior prea mic. De asemenea nu puteau fi fixate pe piele sau pe alt material, deoarece nu au orificii prin care s-ar putea trece firele de fixare. Din observațiile făcute rezultă că ipoteza folosirii obiectelor descrise ca diademe pare exclusă. La aceasta mai adăugăm și faptul că pentru un șef local ar fi fost necesară o singură „diademă”, nu două, și acelea de mărimi diferite. În plus, în cazul unor diademe era normal ca decorul de pe ele să fi fost mai bogat. O altă explicație posibilă ar fi aceea că obiectele prezentate au fost folosite ca podoabe de antebraț. Astfel s-ar explica de ce sînt două piese. În schimb ar rămîne neexplicat de ce obiectele au dimensiuni diferite. Această a doua ipoteză pare mai apropiată de realitatea istorică.

B. În spațiul din interiorul pieselor de aur fuseseră puse numeroase conuri de bronz, așezate unul în altul. Au fost descoperite 37 de conuri, făcute neglijent din foaie de bronz (fig. 3). Pentru a se obține forma de con trebuia ca din foaia folosită să se taie mai întâi o porțiune de formă aproximativ triunghiulară (cu virful retezat și cu baza arcuită) (fig. 4). Alte piese au fost realizate din foaie pregătită anume, căci au marginile ciocănite, subțiate, și de aceea sint arcuite mai mult. Conurile au înălțimea variabilă între 8,10 și 10,48 cm⁵. Numai două grupuri de conuri au înălțime egală (un grup de două piese, fiecare avind cîte 8,43 cm, iar al doilea de trei piese, fiecare avind cîte 9,48 cm). La 12 piese nu s-a putut calcula înălțimea exactă, ele fiind fixate prin patină în interiorul altor conuri. Cert este că și acestea au dimensiuni foarte apropiate de ale celorlalte piese. Conurile, prin neglijența cu care sint lucrate, nu par să fi avut un rol important. În privința scopului pentru care au fost făcute conurile, părerile sint împărțite.

a. Unii înclină să considere că ele serveau drept capăt inferior al tijelor de lance. Cu toate că nici unul dintre conurile descrise nu are orificiu de fixare, ele ar fi putut totuși să fie atașate prin strângere forțată și prin ciocănire, pe lemnul tijelor de lance.

b. În legătură cu conurile de bronz, a mai fost formulată ipoteza că acestea ar fi servit ca apărători acelor mari de bronz, pornindu-se de la o descoperire făcută în R. P. Ungară⁶, unde pe partea superioară a unui ac s-a păstrat un con din foaie de bronz⁷. În cazul nostru explicația nu se potrivește, deoarece conurile de la Poarta Albă sint aproape de trei ori mai lungi și mai mari decît cel găsit pe acul din R. P. Ungară.

c. După toate probabilitățile, cea mai apropiată de realitatea istorică este părerea că seria acestor conuri, precum și a celor ce s-au dezvoltat tipologic din ele, au servit drept *ampyx*-uri⁸. Este vorba de „pompoane” metalice, cu care se împodobeau capul cailor, între urechi, legindu-se prin cîte două șuvițe din părul coamei. Una dintre șuvițe era introdusă prin con și capătul era scos prin orificiul mic de la partea superioară a conului, apoi se innoda cu cea de-a doua șuviță. Adesea, în urma folosirii îndelungate și repetate, pe marginea din jurul orificiului superior al conurilor se forma prin frecare cîte o creștătură specifică. Verificînd conurile descoperite la Poarta Albă, creștătura amintită se observă mai clar pe patru piese. Pe ele se vede cum, datorită folosirii, mai întâi marginea plăcii din porțiunea respectivă se subția mult în raport cu marginea mai groasă din jur și, treptat, se forma o creștătură în formă de unghi obtuz și, mai rar, ascuțit. Căi erau împodobiți cu astfel de conuri cu prilejul unor sărbători.

⁵ Conurile au numerele de inventar de la V 5399 la V 5435, dintre care conurile cu numerele V 5399, 5400, 5409, 5413, 5414, 5417, 5421 — 23, 5428, 5432 — 33, 5435 sint fixate în interiorul altor conuri. Celelalte conuri, în ordinea numerelor de inventar, au înălțimea de : 8,73—9, 67—8,9—9,24—8,85—9,48—9,48—9, 47—9,89—10,43—9,82—8,59—9, 73—8,43—9,3—9,15—8, 66—8,1—9,08—9,17—8,43—8,39—10,48—10,33 cm.

⁶ József Hampel, *A bronzkor emlékei Magyarhonban*, vol. I, Budapesta, 1886, p. LII/2a.

⁷ Ion Nestor, *Dépôt(?) de bronzes de Medgidia (Dobrogea)*, în *Dacia*, V—VI, 1935—1936, București, 1938, p. 188, nota 10.

⁸ Mircea Rusu, „Локоммерийские” детали коньской сбруи из Трансильвании, în *Dacia*, N. S., IV, 1960, p. 174.

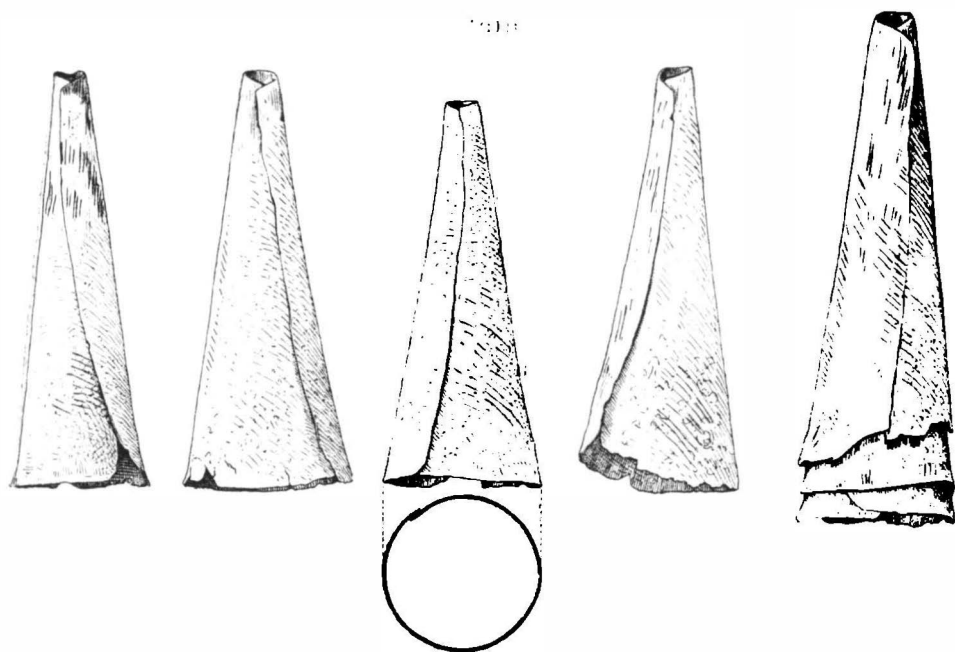

Fig 3. — Cîteva dintre conurile de bronz.

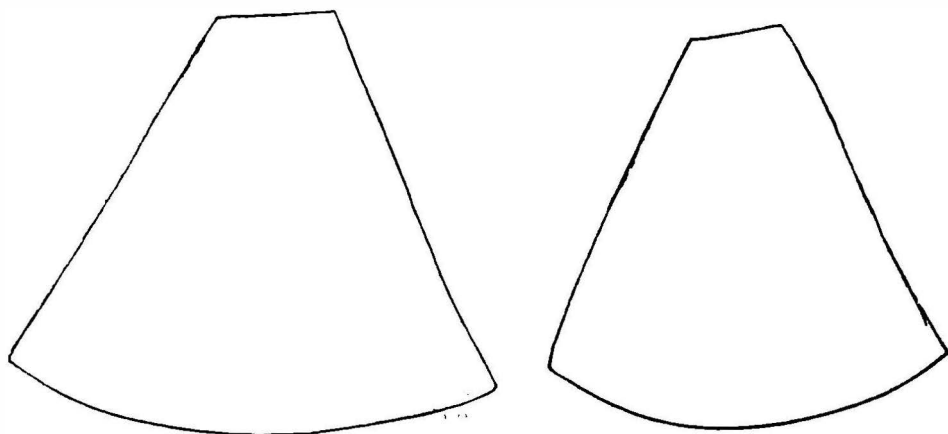

Fig. 4.— Forma foilor din care s-au făcut conurile.

Avînd în vedere datele prezentate, este mai ușor de explicat raportul dintre piesele de aur și conuri. Este evident că atît unele cît și celelalte erau folosite numai în cursul unor festivități.

Numărul relativ redus al obiectelor descoperite la Poarta Albă nu poate constitui o indicație cu privire la apartenența lor unui conducător local sau unei comunități.

Existența a numai două categorii de piese este o dovadă că ne aflăm în fața unui complex de obiecte uzuale, dintr-o anumită perioadă, iar nu a unui lot de materiale mai vechi și mai noi adunate pentru a fi prelucrate din nou.

O problemă relativ mai complicată este aceea a datării descoperirii de la Poarta Albă. Dificultatea constă în primul rînd în faptul că depozitul este compus numai din două categorii de piese; o variabilitate mai mare ar fi permis o datare mai precisă a complexului. În al doilea rînd pentru că nu am găsit analogii directe pentru piesele de aur. Din această cauză ele pot fi datate, cu mare aproximație, prin două elemente. Obiectele de aur și de bronz lucrate din foaie metalică au avut o largă răspîndire în cursul celei de-a doua jumătăți a mileniului al II-lea î.e.n. Ne gîndim mai ales la variatele tipuri de plăcuțe rotunde și apoi la plăcile de curea, cu decor bogat, din diferite depozite, obiecte realizate și folosite de la sfîrșitul bronzului mijlociu și pînă la sfîrșitul fazei Hallstatt A 1. Cel de-al doilea element îl constituie ornamentele alcătuite din șiruri de proeminente rotunde, mici, realizate „au repoussé”. Acestea nu pot fi de prea mare folos, deoarece au avut o largă răspîndire în timp și spațiu, făcîndu-și apariția în regiunile noastre încă din perioada tîrzie a epocii neolitice și fiind realizate pînă tîrziu, în prima epocă a fierului, avînd totuși o perioadă de înflorire între sfîrșitul bronzului mijlociu și începutul primei epoci a fierului.

Dacă pentru moment obiectele de aur nu ne pot servi pentru datarea mai precisă a descoperirii de la Poarta Albă, trebuie să încercăm datarea depozitului în funcție de conurile de bronz, care au avut o răspîndire relativ restrînsă în timp și în spațiu. Loturi de conuri similare se cunosc relativ puține, dar faptul că ele fac parte din unele depozite cu o componență mai variată de obiecte permite datarea lor cît mai exactă, deci și a descoperirii de care ne ocupăm.

Dintre specialiștii români care au studiat mai amănunțit problema evoluției și datării conurilor de bronz amintim în primul rînd pe Ion Nestor, care cu decenii în urmă s-a ocupat îndeaproape de această categorie de obiecte și a precizat datarea lor⁹. În ultimul timp evoluția și datarea tipurilor de conuri a fost analizată de către Mircea Rusu¹⁰.

Încă în publicațiile de la sfîrșitul secolului trecut sînt menționate o serie de depozite de obiecte de bronz, alcătuite din mai multe categorii de piese, printre care și conuri similare celor de la Poarta Albă. Din datele de care dispunem rezultă că astfel de depozite și descoperiri sînt răspîndite pe un teritoriu destul de vast, între Alpi în vest și Nistru—Marea Neagră în est și între Drava—Dunăre spre sud și pantele de nord ale Carpaților

⁹ Ion Nestor, *op. cit.*, p. 188.

¹⁰ Studiul lui Mircea Rusu (în ms)

nordici. Majoritatea acestor depozite sînt însă grupate pe teritoriul Transilvaniei și în R. P. Ungară. Conurile de bronz de la Poarta Albă, fiind descoperite în afara zonei principale de răspîndire și neavînd încă analogii în regiunile meridionale ale Peninsulei Balcanice, trebuie puse, evident, în legătură, cel puțin din punct de vedere tipologic, cu conurile din Transilvania și Ungaria. Poate ar trebui chiar să admitem că au fost realizate în Transilvania și au ajuns în Dobrogea pe calea unor schimburi. Conuri de bronz fac parte din diverse depozite cum sînt cele de la Rimavska Sobota ¹¹, Boriaș ¹², Masony Szolnok ¹³, Regöly ¹⁴, Kurd ¹⁵, Füzesabony ¹⁶, Velem ¹⁷, Špálnaca ¹⁸ și altele. Majoritatea fac parte din depozite, cu excepția descoperirii la Füzesabony. Conurile din această localitate au fost găsite într-un mormînt. Depozitele amintite, în funcție de anumite categorii de obiecte componente, pot fi datate cu certitudine. Cele mai vechi conuri din foaie de bronz cunoscute sînt datate în perioada de la sfîrșitul bronzului mijlociu ¹⁹. Apoi ar urma în timp cele de la Rimavska Sobota, depozit care datează din perioada de la sfîrșitul epocii bronzului propriu-zise, avînd analogii apropiate în cadrul unor depozite descoperite la noi, care după periodizarea lui Ion Nestor datează din faza Uriu-Domănești (=Bronz D). În schimb, toate celelalte depozite menționate (în care s-au găsit și conuri) sînt datate în prezent în funcție de periodizarea depozitelor de bronzuri din Transilvania și din regiunile vecine, în faza Cincu-Suseni (ceea ce ar corespunde după periodizarea depozitelor din Europa Centrală fazei Hallstatt A 1). În evoluția lor — după cum precizează Mircea Rusu ²⁰ —, conurile au fost de două tipuri. Cele mai vechi au fost lucrate din foaie simplă de bronz. Această categorie este datată în perioada de la sfîrșitul bronzului mijlociu, anume în grupa Săpînța-Pecica (adică în Bronzul B2—C). Cea de-a doua categorie de conuri au fost făcute prin turnare, în serie. Conurile turnate (unele cu ferestruici triunghiulare) au fost realizate începînd din faza Uriu-Domănești (=Bronz D) și pînă la sfîrșitul fazei Cincu-Suseni (=Hallstatt A 1). Trebuie subliniat însă faptul că și conurile din placă simplă de bronz intră în compoziția depozitelor din fazele Uriu-Domănești și Cincu-Suseni, dar după toate probabilitățile în ultima fază ele reprezintă de fapt piese vechi, adunate pentru a fi retopite, nemaifiind practic în uz. În funcție de aceste precizări importante ale lui Mircea Rusu, descoperirea de la Poarta Albă, din componența căreia fac parte conuri din placă simplă de bronz, trebuie datate în perioada de la sfîrșitul

¹¹ J. Hampel, *op. cit.*, pl. CXIII/15—18.

¹² *Ibidem*, pl. LXXXIX/19.

¹³ *Ibidem*, pl. CLXXXV/12.

¹⁴ J. Hampel, *A Nemzeti Múzeumi Régiséglár gyarapodása 1902 ben*, în *AE*, XXII, 1902, fig. de pe p. 427/2,4.

¹⁵ Idem, *A bronzkor...*, pl. CCXIII/18—25.

¹⁶ Ferencz von Tompa, *25 Jahre Urgeschichtsforschung in Ungarn*, în *24. BerRGK*, 1934—1935, Berlin, 1937, pl. 41/27—30.

¹⁷ J. Hampel, *op. cit.*, pl. CCXXXVIII, nr. 6—7, 27—28.

¹⁸ În colecția Muzeului de arheologie din Cluj.

¹⁹ Informație de la Mircea Rusu.

²⁰ Aducem și pe această cale mulțumirile noastre lui Mircea Rusu pentru datele inedite comunicate.

bronzului mijlociu și puse în legătură cu grupa Săpînța-Pecica (Bronz B 2—C) sau cel mult la începutul fazei Uriu-Domănești (=Bronz D).

O încadrare mai precisă a descoperirii de la Poarta Albă în evoluția firească a culturilor materiale din epoca bronzului din Dobrogea nu este încă posibilă.

EUGEN COMȘA

НАХОДКА В ПОАРТА АЛБА

РЕЗЮМЕ

В 1951 г. на территории села Поарта Алба (р-н Меджидия) был случайно открыт клад бронзовых и золотых предметов. Клад состоит из двух золотых изделий и 37 бронзовых конусов. Золотые предметы изготовлены из листа, имеют форму усеченного конуса и, вероятно, носились в виде украшений на предплечье. Бронзовые конусы выделялись из свернутого металлического листа и служили *ампу*-ами.

Клад восходит к концу среднебронзового века (группа Сăпынца-Печка) или — самое позднее — к началу периода поздней бронзы (фаза Уриу-Домăнешть).

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

Рис. 1. — Золотые предметы, найденные в Поарта Алба.

Рис. 2. — Один из золотых предметов.

Рис. 3. — Несколько бронзовых конусов.

Рис. 4. — Форма листов, из которых изготовлялись конусы.

LA DÉCOUVERTE DE POARTA ALBĂ

RÉSUMÉ

En 1951 on a découvert accidentellement sur le territoire du village de Poarta Albă (district de Medgidia) un dépôt d'objets en bronze et en or. Le dépôt est composé de deux objets en or et de 37 cônes en bronze. Les objets d'or sont travaillés dans un feuille d'or formant un tronc de cône et probablement qu'ils étaient utilisés comme parures pour les avant-bras. Les cônes en bronze sont formés d'une feuille de métal enroulée et ont du servir comme des *ampyx*.

Le dépôt date de la fin de la période du bronze moyen (groupe Săpînța-Pecica) ou tout au plus, du début du bronze tardif (phase Uriu-Domănești).

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1.— Objets en or découverts à Poarta Albă.
Fig. 2.— L'un des objets en or.
Fig. 3.— Quelques cônes en bronze.
Fig. 4.— Forme des feuilles dont on a travaillé les cônes.
-